

açılım sağlayacaktır.

Sonuç olarak, editörlüğünü Birgit Schaebler ve Leif Stenberg'in yaptığı bu çalışma küreselleşme ve onun İslâm dünyası üzerindeki spesifik sonuçlarına yönelik tartışmalara katkı sağlayacağı kanaatindeyiz.

Yakup ÇOŞTU

(Arş. Gör., Ondokuz Mayıs Üniv. SBE)

B. A. Roberson (ed.) **Shaping the Current Islamic Reformation**,
Frank Cass, London, 2003, 262 s.

Çağımızda “İslâm reformu”, Müslümanlar kadar Batılı düşünce ve siyaset çevreleri için de çok önemli bir beklentiyi ifade etmektedir. Konu edindiğimiz kitap, bu paradigmaları savunanlardan bir kısmının yazılarını içeren çok yazarlı bir çalışmadır. Editör B. A. Roberson, kitabın adını taşıyan giriş yazısında, Batı düşüncesindeki İslâm reformu tanımlarının içerdiği temel güçlüklerle açık ifadelerle işaret etmektedir. Roberson yazısına, özellikle son dönemlerde İslâm ve terör ilişkisi bağlamında dikkat çekildiği şekliyle günümüzün Orta Doğu bölgesindeki siyasal İslâm ve selefi düşüncenin gelişiminin izahının Batı düşüncesi için kolay olmadığını söyleyerek başlamaktadır. İslâm toplumu içinde ortaya çıkan “güncel” reform söylemlerinin de aynı karmaşıklık içinde olduğunu dile getirmektedir. Roberson bu konudaki güçlüğü, sürecin tek düze bir kontrol altında olmamasının yanı sıra pek çok reformist hareketinin doğru tahlilini İslâm, Kur’an ve şeriat gibi kavramların sadece yerel düzeyde değil küresel açıdan da ne anlam ifade ettiğinin anlaşılmasına bağlamaktadır. Bu kavramlara dönük küresel yaklaşım ile, örneğin İslâm reformu beklentilerinin gerekçesi olan dinin siyasallaştığı yargısının test edilmesi sağlanmış olacaktır.

Roberson bu güçlüğe, Batı toplumu içindeki akademik ve medyatik yanlış değerlendirmelerin etkisini de eklemektedir. Ardından, her ne kadar akademik düzeyde nesnel çalışmalar ortaya çıksa da bu çalışmaların politik ve medyatik etkilerin altındaki Batı toplumuna yeterince ulaştırılmadığını dile getirmektedir. Halk üzerinde baskı oluşturan bu söylemlerin de İslâm'a ilişkin mitolojik anlatılar, kavram ve değerlere ilişkin bilgi yetersizliği ve ideolojik yaklaşımın bu süreci daha da güçleştirdiği ifade edilmektedir. Nitekim editör, bu kitabın akademi ile medya içindeki zıt kutuplar arasında orta yolun keşfini hedeflediğine dikkat çekmektedir.

Esasen Roberson'un işaret ettiği klasik Batılı tanım sorununun özellikle İslâmi kavramların neredeyse zorla siyasal anlamlandırılmasına ilişkin olduğu aşikârdır. Bunun bir örneği olarak Fred Halliday'in "The Politics of the Umma: States and Community in Islamic Movements" adlı makalesinde, ümmet teriminin Kur'an'da ilk kullanımındaki anlamı değiştirilerek siyasi İslâmcı eğilimlerin elinde semantik bir dönüştürmeye maruz kaldığı dile getirilmektedir. Halliday, terimin Kur'ani kullanımının Müslümanlar nezdindeki inananlar topluluğu ile birlikte farklı inançlara sahip olanları da içerdiğini hatırlatmaktadır. Fakat modern çağlarda bu terimin seküler Arap milliyetçiler tarafından hatta seküler ve İslâm karşıtı Arap rejimleri tarafından da kullanıldığına dair örnekler dikkat çekilmektedir (ss. 28-30). Modern politik hareketlerin halk tabakasına etki edecek araçlara sahip olduğunu ve bunları güncel amaçlarına uygun olan her yerde kullanıldığını savunan yazara göre İslâmi terminolojide yer alan ümmet gibi kelimelerin semantik anlamı, modern politikaların gereklerini karşılamak için oldukça kullanışlıdır. Zira bu kavramlar zaman içinde politik emellerin meşrulaştırılmasında önemli bir enstrümana dönüşmektedir (ss. 38). Böylece Halliday, İslâm'ın siyasallaşma sürecinin en temel işareti olan cihat kavramına, Müslümanların politik topluluğunu ifade ettiğini düşündüğü ümmet kavramını da eklemektedir.

Siyasal İslâm terminolojisi olarak tanımlanan İslâmi kavramların işlevselleştirilmesi suçundan Müslüman toplumların idarecileri de payını almaktadır. "Islamic Law as a Core for the Political

Law: The Withering on an Islamist Illusion” adlı makalesinde Ann Elizabeth Mayer, şeriatın uygulanması sorununu İslâmcı hareketler ve halk tabanından geldiğini fakat bu çabanın başarısızlığını ileri sürmektedir. Yazara göre, Müslüman toplumlarının “İslâmizasyonu”nu savunanların niyetinin, Batı hukuk normları temelinde var olan sistemin yerine ideal toplumu yeniden oluşturma ve kültürel kimliği onarma olduğu vurgulanmaktadır. Hükümetlerin ise bu halk baskısına direnemedikleri ve sosyal ve politik açıdan kötü yönetimin etkilerini tedavi etmek kastıyla var olan hukukun yerine şeriatın çeşitli veçhelerini kabul etme eğilimlerinde oldukları ifade edilmektedir. Dolayısıyla bu hukuksal dönüşüm, ihtiyaç duyulan değişimlerden uzak durarak idari elitlerin amaçları doğrultusunda politik bir ölçüte dönüşmektedir. Bu çerçevede, özellikle Orta Doğu ülkelerinin sorunlarının çözümü olarak gösterilen İslâmizasyon eğiliminin idari elitlere önemli bir fırsat verdiği düşünülmektedir (s. 136).

Rudolph Peters ise Mayer’den daha farklı olarak devlet kontrolündeki dini hukuk anlayışından umutludur. “From Jurist’ Law to Statute Law or What Happens When the Shari’a is Codified” adlı makalesinde Ondokuzuncu yüzyılın ortalarından itibaren dini hukuk Batı hukuk anlayışı çerçevesinde büyük ölçüde değiştirildiğini ifade etmektedir. Bu değişim, şeriat üzerine söz söyleyen ulemanın etkisini de azaltmıştır. Dini eğitim almayan Müslümanların da şer’i konular üzerinde artık konuşabildiklerine dikkat çekilmektedir. Öte yandan dini hukukun bazı unsurları kanunlaştırılarak milli hukuk sisteminin bir parçası haline getirilmiştir. Bu sistem de aynı şekilde ulemanın değil devletin kontrolü altındadır ve bu suretle bu hukukun devlet eliyle politize edilmesi mümkündür. Fakat hukuk üzerindeki kontrolün ulemada değil devlette olması bu kuralların politize edilmesi kadar demokratikleştirilmesi imkânını da taşımaktadır. Ancak din eğitimi ile sınırlanmamış Müslüman entelektüellerin özgür düşünce ve tartışma ortamının sağlanıp politik baskı altında kalmamalarının devlet tarafından sağlanması istenmektedir. Bu şekilde şer’i hukukun demokrasi anlayışı çerçevesinde dönüşümünün sağlanacağı umulmaktadır (ss. 94-95)

Müslümanların Batı'yı tehdit edici şekliyle İslâmi kavramları siyasallaştırdıkları ve Müslüman elitlerin bu süreci destekledikleri endişesinin yanı sıra özellikle Batı ülkelerinde ortaya çıkan apolitik İslâmi yaklaşımların müjdesi de verilmektedir. Jørgen S. Nielsen "New Centers and Peripheries in European Islam?" adlı makalesinde, Avrupa'daki Müslümanlar arasında oluşan İslâm anlayışının geleneksel merkez-çevre ilişkisini değiştiren bir etki oluşturduğunu ele almaktadır. Modern teknoloji ve küreselleşmenin etkisiyle İslâm'ın tarihsel sınırlarının ötesine geçtiği ve özellikle göçlerle batı toplumu içinde etkin bir konum edinen Müslüman nüfusun beraberinde İslâm'a ilişkin bir merkez-çevre ilişkisini yeniden tanımlamaya başladığı ifade edilmektedir. Geleneksel olarak merkezi ifade eden Müslüman düşüncesinin batı sömürgeciliğine karşı teolojik ve hatta ideolojik bir karşı koyma sürecinde olurken Batı'da yaşayan Müslümanların, kendileri etrafında şekillenen "merkez"i oluşturma gayretinde oldukları vurgulanmaktadır (s.67). Tarık Ramazan gibi düşünürler nezdinde batı kültürel zemininde geliştirilmeye çalışılan yeni fıkıh usulü çalışmalarının yanı sıra yazar, yeni bir entegrasyon süreci olarak Batı'da yaşayan genç Müslümanlar arasında sûfi eğilimden övgüyle söz etmektedir. Yazarın İslâm sûfi eğilimini farklı kültürel ortamlara uyum imkânıyla emsalsiz topluluklar olarak görmektedir (s. 76). Avrupa'daki Müslümanların durumunu genellikle entegrasyon yaklaşımıyla ele alan yazarın, genç kuşak Müslümanların, önceki kuşaklar gibi kurumsal bir merkeze bağlanmaktan çok daha yerel ve dinin bağlamsal yönüyle ilgilendiklerini duyurmaktadır. Bu yaklaşıma göre artık tek bir İslâm yorumu değil çok farklı İslâmi yaklaşımlar söz konusu olabilecektir. Bunun sonucunda da İslâm'a ilişkin merkez-çevre ilişkisinde artık coğrafi, kurumsal ve ideolojik bağlılık yerine, metnin otoriterliği, manevi modeller ve entelektüel metotların geçerli olduğu bir düşünce oluşumunun müjdesi verilmektedir (s.81).

Hakan OLGUN

(Yrd. Doç. Dr., İstanbul Üniv. İF)

